

Comenius: NAGY DIDAKTIKA

avagy egyetemes mesterség, amely feltárja, hogyan kell mindenkit mindenre megtanítani

Kiknek és miért készült ez a kivonat¹? Comenius² szavaival válaszolva:

Nagyon hasznosak lennének a szerzők munkáinak kivonatai. Először is azok számára, akik nem érnek rá terjedelmes dolgokat olvasni, hogy egyes szerzőkről való általános ismeretüket jól meg tudják alkotni. Másodsorban azok számára, akik egyvalaminek a szellemébe otthonosan kívánnak belemerülni, hogy könnyebben és belátással válasszanak...

Harmadszor azoknak, akiknek teljesen el kell olvasniuk a szerzőket, ezek az összefoglalások hathatósan elősegítik, hogy gyümölcsözően olvassanak... Végül is ezek a kivonatok mindenkit hozzásegítenek ahhoz, hogy futólag átismételje a szerző munkáit. (XXXI. /9.)

Üdv az olvasónak!

A didaktika a tanítás technikája.

Biztosan tanítsunk, úgyhogy lehetetlenség legyen az, hogy törekvésünket ne koronázza siker.

Gyorsan tanítsunk: se a tanítónak, se a tanulóknak ne okozzunk kedvetlenséget vagy nehézséget, ellenkezőleg, mindkettő számára a legnagyobb kedvteléssel járjon.

Szilárd ismereteket nyújtson, amely nem felszínes és csak a látszatot szolgálja, hanem maradandóan elvezet az igazi tudományokhoz, a tisztas erkölcshez és a bensőséges jámborsághoz.

Az embernevelés a „mesterségek mestersége”.

Engedjétek meg keresztény testvéreim, hogy teljes bizalommal szóljak hozzátok!(...)

Ha tehát e műben valami jó megoldásra jutottam is, ez nem az én érdemem, hanem azé, aki a kisdetek szája által szerez magának dicsőséget és aki, hogy megbizonyítsa hűségét, igazságát és jóságát, ad a kérőknek, kinyit a zörgetőknek.

Az ifjúságot előrelátóan nevelni annyit tesz, mint gondoskodni arról, hogy megőrizzük lelkét a világ romlottságától, hogy elveszük belé a becsületesség magvait, állandóan buzdítván őket tisztességes szavakkal és példákkal, hogy szerencsés gyarapodásnak induljanak, s végül, hogy Isten, önmaguk és különféle dolgok igaz megismerésével teljék be értelmük.

I. Az ember a legvégső, legfüggetlenebb és legkiválóbb teremtmény

II. Az ember végső célja ezen a világon kívül esik

III. Mostani életünk nem egyéb, mint előkészület az örökkévalóságra

IV. Az örök életre való előkészületnek három foka van: önmagunk és (önmagunkkal együtt) mindennek megismerése, kormányzása és Istenre irányítása

V. Ezen három dolognak (a képzettségnek, erénynek és vallásnak) csírái emberi természetünkben fogva bennünk rejtőznek

Nem jó az ember, hanem jóvá nevelik, hogy szem előtt tartva eredetét,

---

1 A kivonat a tudományos elvárásoknak nem kíván eleget tenni, így a fejezeteken belüli alszámozást nem adja meg. A kivonat (az eredeti 300 oldalas mű 20 oldalban összefoglalva) nem tartalmaz mondatok közötti kihagyás jelet [...], mivel ez nagyon szaggatottá tette volna a szöveget. Az új gondolatok új sorban indulnak. Ahol maga a fejezetcím elégséges összefoglalónak bizonyult, ott csak az szerepel.
Forrásmű: Comenius DIDACTICA MAGNA Seneca Kiadó 1992

2 Jan Comenius 1592 - 1670

arra törekedjék, hogy Istenre hasonlítson.

Az emberrel vele születik a tudásvágy és a munka utáni vágy is. Ez nyilvánul már meg korai gyermekkorban és elkísér bennünket egész életünkön keresztül. Ki ne vágya arra, hogy valami újat halljon, lásson és cselekedjék?... Semmi sem olyan elviselhetetlen az élő természet számára, mint a henyélés és a tespedés.

Az autodidakták (saját maguk tanítói) példája világosan rá mutat arra, hogy az ember mindet elérhet, ha a természet vezetésére bízza magát.

Az ember gyönyörűségét leli az összhangban és vágyva törekszik utána... maga az ember sem egyéb, mint összhang.

VI. Az embernek ahhoz, hogy emberré váljon, képzésre van szüksége

A ló alkalmasnak született a harcra, az ökör a vontatásra, ... a kutya az őrző szerepre és vadászatra...s mégis vajmi keveset érnek ezek, hacsak egyes feladataikra gyakorlással alkalmassá nem tesszük őket.

Az embernek fokozatosan kell tanulnia...hiszen minden teremtménynek törvénye, hogy semmiből veszi a kezdetét és fokozatosan növekszik lényegét és cselekvőképességét tekintve.

Az igazán tehetségeseknek még messzemenőbben szükségük van tanulásra, ahogy a termékenyebb termőföld is bővebb termést hoz bogáncsból, ha nem művelik.

Úgy van ez, mint a malomkövel, ha nem szórják be a gabonát, úgy haszontalanul, önmagát dörzsölve őrlődik...így a serény lélek is, ha nélkülözi a komoly dolgokat, üres, káros dolgokkal veszi magát körül és saját romlásának okozójává válik.

VII. A gyermekkorban oly mértékbe nevelhető az ember, mint később soha

Idejében kell kezdenünk a jellem kialakítását, mivel az életnek nem tanulással, hanem cselekvéssel kell eltelnie...

Korán kell tehát felnyitni az ember érzékszerveit a jelenségek szemléletére, mert egész élete folyamán sok mindent kell megismernie, átélnie és végrehajtania.

Ahhoz, hogy valaki jó író, festő, szabó, mesterember vagy zenész stb. legyen, teljesen fiatal korától fogva kell magát saját szakmájának szentelnie, amíg képzelőereje friss és ujjai hajlékonyak: különben semmire se viszi. Hasonlóképpen már az első években kell hitet plántálni a szívbe.

Teremtőnk jól átgondolt terve szerint arra méltatott minket, hogy megmutassa kegyelmét, midőn nekünk adta a fiatalság éveit ahhoz, hogy annál több időnk legyen az erény begyakorlására.

Csak az a benyomás marad meg az emberben szilárdan és állhatatosan, ami zsenge ifjúságában áthatotta a lelkét... ahogy a fán kisarjadtak a zsenge ágak, úgy tartja őket évszázadokon át.

Ugyanígy az emberben olyannyira megmaradnak az első benyomások, hogy az első életéveiben a legfontosabb, hogy az igaz bölcsesség zsinórmértékét kapja.

VIII. Az ifjúságot közösségben kell nevelnünk és ehhez iskolára van szükség

A keresztény ifjúságnak gondos ápolásra van szüksége.

A természet törvényénél fogva elsősorban a szülőket illeti ez.

Több gyermek együttes nevelését olyan válogatott személyekre bízzák, akik kiválnak tárgyi tudásukkal és mély erkölcsiségükkel

A gyermekkorban szinte teljesen a példák uralkodnak és vezetnek, nem a szabályok (ha bemutatjuk szabály nélkül is követik).

IX. Az egész ifjúságot, nemre való tekintet nélkül iskolába kell járatni

(Az igaz erényre és jámborságra nevelésről ír, a házvezetést jó ismerni ...)

X. Az iskolai oktatásnak általánosnak kell lennie

Minden ember tanulja meg felismerni minden fontos dolog alapját, okait és céljait.

Törekedni kell: elméleti és gyakorlati ismeretre, nyelvi kifejezőképesség finomítására, erkölcs tisztességes irányú fejlődésére, Istent őszintén tiszteljék.

3 fajta tárgy: szemlélet tárgyai (ég, föld, mindaz, ami bennük létezik),
az utánzás tárgyai és az életszükséglet tárgyai

Fel kell vértelnünk őket olyan dolgokkal, amelyek megvilágítják az értelmet,
edzik az akaratot és ösztönzik a lelkiismeretet.

Az igazi boldogság lelki.

A jó lelkiismeret állandó ünnep.

Szerencsétlen az az oktatás, amely nem megy át erkölcsökbe és jámborságba.

Az Úrnak félelme a bölcsesség kezdete.

XI. Mindeddig hiányoztak a rendeltetésüknek tökéletesen megfelelő iskolák

Különösen elhanyagolták a jámborságot és az erkölcsösséget, pedig ezt kellett volna legfőképpen a szívükbe vésni. Ennélfogva szelíd bárányok helyett fékezhetetlen szamarak, vásott öszvérek kerültek ki...az iskolákban nem törődnek a példaadó életmóddal.

Mértéktelenül kiterjesztjük étvágyunkat az élet fája helyett a tudás fája felé. Ezen helytelen vágyakozás miatt az iskolák ez ideig csak az elméleti tudás szerzésére törekedtek.

A szellemet aligha táplálták valahol is a dolgok velejével.

Hányan jártuk ki a különböző iskolákat és még sem érintett meg minket az igazi tudás árnyéka sem.

Az ifjúság virágzó évei nyomorultul elvesztek haszontalan iskolai foglalkozások között.

XII. Az iskolát meg lehet javítani

Ha okosan nyújtunk elégséges táplálékot, gyakorlást és ösztönzést a szellemnek, ezek önként bölcsességre, erényre, jámborságra vezetnek.

Ne látszólagos, hanem valóságos, ne felszínes, hanem tartós műveltséget kapjanak.

Ne más, hanem a saját értelme vezérelje, szokják hozzá, hogy a könyvekben ne csupán mások nézeteit olvassa egyes kérdésekről s ezt értelmezze vagy kívülről megtanulja és felmondja, hanem önmaga hatoljon a jelenségek gyökeréig, sajátítsa el azok igazi értelmét és gyakorlatát. Ugyanerre kell törekednie az erkölcsi elvek és jámborság szilárdsága terén is.

Nyilvános oktatásra legfeljebb 4 órát szabad fordítani.

Az esztergályos is előbb lefaragja a fát, mielőtt esztergályozná, a kovács is megedzi a vasat, mielőtt kovácsolná...vajon ki fordít figyelmet arra, hogy ugyanilyen módon a nevelő tanítás előtt kultúréhessé tegye növendékét..., hogy minden téren engedelmeskedjék neki? Mindenki olyan állapotban közeledik a gyerekhez, ahogyan találja, csakhamar esztergályoz, kovácsol..., a maga mintájához alakítja...s mi csodálkozunk azon, hogy egyes emberek visszautasítják ezt a képzési módot és menekülnek tőle. Inkább azon kell csodálkoznunk, hogy van, aki még ezt is kibírja.

6 képességfajta:

1. éleseszűek és tudásra vágyakozók, könnyen kezelhetők
2. éleseszűek de lomhák, de engedelmesek
3. éleseszűek és tudásra vágyakozók, de vadak és makacsok
4. engedelmesek és tanulni vágyók, de lassúak és nehéz felfogásúak
5. tompák és tunyák
6. tompaeszüek, rosszindulatúak

(Ezután magyarázat következik, hogy lehet a különböző hajlamúakat mégis egy módszer szerint nevelni, s hogyan mérséklődhet az eltérés.)

Ezt a módszeremet az átlagos tehetségekre alkalmaztam (ezekből van mindig a legtöbb).

A példák vezessék őket.

Akit a tanító igen tehetségesnek lát, arra bizza rá 3-4 másik nehezebb felfogású oktatását, akit pedig erkölcsös természetűnek talál, arra bizza más gyengébb jelleműek megfigyelését és vezetését.

XIII. Az iskolák megjavításának alapja legyen a minden téren megnyilvánuló rend
(Átfogó eszmefuttatás a rend szerepéről, fontosságáról)
Semmi mást nem kíván a tanítás technikája, mint az időnek, anyagnak és a módszernek mesteri elrendezését.

XIV. Az iskola helyes rendjét a természettől kell kölcsönöznünk, s ez olyan legyen, hogy semmi akadály sem tartóztathassa fel
Cicero: „*Ha természetet, mint vezérünket követjük, sohasem fogunk tévedni.*”
Nagy a terjedelme és sokasága azoknak a dolgoknak, amelyeket tehetségünkkel művelnünk kell, ez teszi végtelenül fáradtságossá. Hiányzik az alkalom a hasznos mesterségek elsajátításra, s ha ilyen alkalom nyílik, hirtelenül el is tűnik, mert a fiatal kor évei, amelyek az ész művelésére a legalkalmasabbak, többnyire játszadozásokkal telnek el, az utána következő kor pedig mindig több alkalmat nyújt a hiábavaló dolgokra, mint a komoly munkára.

Azt akarta tehát Isten, hogy csak olyan hosszú legyen az életünk, amilyen hosszú elégségesnek talált az előkészülethez a jobb jövő életre. Isten azt akarta, hogy sok minden legyen, ami foglalkoztat, gyakoroltat, nevel minket... a szükség arra ösztönözzön minket, hogy minél mélyebben hatoljunk a dolgok belsejébe..., hogy szorgalmunkat ösztönözze.

XV. Az élet meghosszabításának alaptörvényei
Boldog, aki idejét helyesen használja fel.
Testünk e sátrát elővigyázatosan kell gondoznunk.
A testünk szerszám is. Helyesen mondják: imádkoznunk kell, hogy ép testben ép lélek legyen.
Testünk a mértékletes életmód révén őrzi meg frissességét.
Három dolog szükséges ahhoz, hogy tartós életű legyen a fa:
1. állandó nedvesség 2. sűrű légzés 3. időnkénti pihentetés.
Nem csupán mértékletes táplálkozása van szükségünk, hanem egyszerűre is. Óvakodniok kell a szülőknek, hogy gyermekeiket inyenységekre szoktassák.
Igen nagy szüksége van az emberi testnek is a mozgásra, tevékenységre, komoly gyakorlatokra és játékokra egyaránt.
A napi munkák közé is célszerű, hogy valamelyes pihenést iktassunk be: beszélgetést, játékot, tréfát, zenét s a külső és belső érzékek felfrissülését szolgáló hasonló elfoglaltságokat. Ha valaki figyelembe veszi e három dolgot (ti. Hogy mértékletesen táplálkozzék, edzze testét és éljen a természet nyújtotta felüdülési lehetőségekkel), lehetetlen, hogy egészségét és életét hosszú időre meg ne őrizzé.
A testünknel: hónapok alatt nem láthatjuk, hogy nő, de észre vesszük, hogy megnőtt. Az értelem is így sajátítja el a dolgok ismeretét...Az ember kitartó szorgalma 20-30 év alatt tetszés szerinti mélységet és terjedelmet érhet el.
Seneca. „*Elég hosszú az élet, ha ki tudjuk használni, s elégséges a legnagyobb dolgok megértésére, ha mindent jól alkalmazunk.*”

XVI. A tanítás és a tanulás követelményei, azaz hogyan kell olyan bizonyossággal tanítanunk és tanulnunk, hogy eleve kizárjunk minden sikertelenséget
A tudás magvait helyesen szórják el a lelkekben és Isten palántáit gondosan öntözzék, a növekedés majd felülről fog jönni.
ALAPTÉTELEK
I. A természet szemmel tartja mindennek az alkalmas idejét.
A madár nem télen fog hozzá fajának szaporításához, midőn minden fagyos és merev, sem pedig nyáron, amikor lángol és lankad minden, még ősszel sem, amikor mindennek életerejéje a nappal együtt hanyatlóban van... hanem tavasszal, amikor a Nap visszaadja mindennek az életerejét.(...)Így ügyel a kertész is, hogy mindent csakis idejében végezzen.

Ezen alapelv ellen az iskolák kétszeresen vétkeznek:

1. azáltal, hogy nem szánnak megfelelő időt az értelem kiművelésére
2. nem osztják el a gyakorlatokat gondosan, hogy minden hibátlanul haladjon a saját fokozatai szerint.

Figyelemmel kell tehát kísérenünk az ifjúkort, amíg az élet és észbeli frissesség felé halad: ekkor minden növekedik és könnyedén ereszt mély gyökeret.

Az ember képzését tavasz időben, azaz gyermekkorban kell megkezdeni.

A legalkalmasabbak a reggeli órák.

Minden tanulnivalót úgy kell az életkor fokozatainak megfelelően elosztani, hogy csak olyat nyújtsunk, amit az értelem befogad.

II. A természet előkészíti magának az anyagot, mielőtt formába öntené azt.

Így jár el az építész is...hasznólóképpen a festő is, ha képet akar alkotni, előbb kifeszíti a vásznat...felrakja az alapot, előkészíti a festéket...Éppígy a kertész is...

Ezen alapelv ellen vétkeznek az iskolák:

1. Mivel nem gondoskodnak, hogy használatra készen álljon minden segédeszköz
2. Az iskolákban használatos könyvek nem kísérik nyomon a természetes rendet, hogy az anyag haladjon előre és azt kövesse a forma.

A nyelvtanulás a nyelvtannal kezdődött (...) a nyelvtan csak az alakot teszi hozzá a szavakhoz

Az elvont szabályokat előrebocsátják s csak a végén világosítják meg hozzáfűzött példákkal, holott a fények meg kell előznie azt, amit meg kell világítania.

Semmiféle nyelvet ne tanuljanak nyelvtanból, hanem a megfelelő szerzőktől.

A példák előzzék meg a szabályokat

III. A természet alkalmas alanyt válogat ki munkálkodása számára vagy legalábbis megfelelően előkészíti arra, hogy alkalmasság váljék. (példák: madár fészekrakása, építőmester, festő, kertész). Az iskolák hibáznak ezen alaptétel ellen: ...mivel legtöbbször arra törekednek, hogy a tudomány, erkölcsi elvek és jámborság hajtásait oltásuk be, még mielőtt maga a törzs gyökeret eresztene, azaz mielőtt a tudás iránti szeretet felkeltenék...Nem nyesték meg a fácskákat, azaz nem tisztították meg a lelkeket a felesleges elfoglaltságoktól, fegyelemmel korlátozván és rendre kényszerítvén őket.

Seneca: „*Semmit sem használ, ha szabályokat adunk,*

hacsak előbb el nem távolítjuk a szabályok akadályait.”

IV. A természet nem zavarodik össze munkájában.

Ha madárfiókat alkot, más és más időszakban fejleszti a csontokat...burkolja be tollakkal, tanítja meg repülni stb. Ugyanígy a festő sem kap egyszerre 20-30 képbe, hanem egyre összpontosítja figyelmét.

Az iskolákban zavar keletkezhet azáltal, hogy a növendékeket egy időben sokfélével terhelték meg...Mintha a pék a különféle cipókat hol betenné, hol kivenné a kemencéből.

A többfelé fordított figyelem miatt elenyészően kevés jut (az egyes tárgyra).

Scaliger József: mindig csak egyféle tanulmányba temetkezett, egyazon időben csakis erre feszítvén szellemi erőit. Így történt, hogy 14 nyelvet s valamennyi elméleti és gyakorlati ismereteket...úgy elsajátította, hogy mindegyikben tökéletesen járatosnak mutatkozott. Aki eddig megkísérelte, hogy nyomdokain járjon, nem hiába kísérelte meg. Így az iskoláknak is kell jutniuk odáig, hogy a tanulókat egy időben csak egy tantárgyra veszik igénybe.

V. A természet minden folyamatnál a dolgok belsejéből indul ki.

A madárfiókának nem a tollát alakítja ki először, hanem a belső szerveit. (példák: kertész, fa növekedése) Ha tehát ezek mintájára az ifjúság nevelője is a tudás gyökerére az észre helyezi a fő hangsúlyt, az életerő könnyen átmegy majd a törzsbe, azaz az emlékezetbe, végül pedig a levelek és virágok jelennek meg, azaz a nyelvtudás és a dolgok gyakorlati alkalmazása.

VI. A természet minden munkáját a legáltalánosabbal kezdi, az egyedi dolgokkal végzi.

Példák: a tojásból, hogy lesz madárka, az építőmester tervrajzot készít...tető alá hozza a házat s csak utána kezd el foglalkozni az aprólékosabb dolgokkal (festő, szobrász, kertész)

Innen következik, hogy rosszul adják át a tudományokat, ha nem bocsátják előre az egész képzésnek nyers és általános vázlatát...a latin grammatikát a kivételekkel, a görögöt pedig nyelvjárásokkal együtt tömték belénk

Bármely nyelvet, elméleti és gyakorlati ismeretet előbb legegyszerűbb alapelemein keresztül kell tanítani, azután bővebb szabályokat és példákat, harmadszor hozzákapcsolva a kivételeket.

VII. A természetben nincs ugrás, hanem fokozatosan halad előre.

(példák: madárfióka hogy jut el a repülésig, a házépítés sorrendje, kertész)

Ha nem tűzünk ki célokat, ha nem nyújtunk segédeszközt a célok eléréséhez...könnyen elsiklunk valami mellett és felcserélünk egyes mozzanatokot.

VIII. Ha a természet el kezd valamit, nem nyugszik amíg csak be nem végzi.

(madár, festő, házépítő, kertész példája) Egyes órákhoz is kell célkitűzés, hogy észrevehető haladás legyen az egyes tantárgyakban. Ahol hiányzik a lelkesedésnek ez a láza, ott minden megfagy.

IX. A természet gondosan elkerüli mindazt, ami hátrányos és káros.

(példák: madár, festő, kertész)

Hugo: „*Sohasem fog eljutni az igazság okáig, akit kételkedéssel kezdenek tanítani.*” Ugyanígy történik, ha nem tartják vissza az ifjúságot ocsmány, téves, és zavaros könyvektől éppúgy, mint rossz barátságtól...iskolákban és iskolák körül kicsapongó barátságokat nem szabad eltűrnünk. Ha ezt gondos figyelemmel kísérjük, alig lehetséges, hogy az iskolák eltérjenek céljuktól.

XVII. A tanítás és tanulás könnyűségének alapelvei

Ha a természet nyomdokait kutatjuk, könnyen haladhatunk előre az ifjúság képzésében, ha

I. ez korán megkezdődik, még az értelem romlása előtt

II. a szellem előzetes felkészítésével történik

III. az általánosból haladunk az egyes felé

IV. a könnyebből a nehezebb irányába

V. ha egy tanítványt nem terhelünk meg túlságosan

VI. mindenütt nyugodtan haladunk előre

VII. semmire sem kényszerítjük a szellemet, csak amit önként, kora és a módszer alapján kíván

VIII. mindent a meglevő érzékelések alapján tanítanak

IX. szem előtt tartva a gyakorlati használhatóságot

X. minden egy és ugyanazon állandó módszer szerint történik

ALAPTÉTELEK

I. A legjobb a szellemet még zsenge korában elárasztani a bölcsesség tudományával, amíg nem szokott hozzá, hogy egyéb elfoglaltságok vonják el őt.

Nem lehet a gyereket gyümölcsözően egyszerre sok nevelő útján nevelni. Ebből a zsenge lelkek válsága és a képzés akadályai áll elő. (egy anyagon belül csak egy tanítója legyen)

Hozzáértés nélkül járnak el azok, akik nem erkölcsi neveléssel kezdik az idősebb és serdülő gyerekek képzését, hogy mintegy érzelmi világuk megszelídítésével alkalmassá tegyék őket egyéb képzés számára.

Seneca: „*Tanuld meg előbb az erkölcsöt, azután a bölcsességet, amelyet rosszul sajátítasz el erkölcsi elvek nélkül.*”

II. Helytelenül értelmezett gondoskodás az, ha a gyermekeket akaratuk ellenére tanulásra kényszerítjük.

Isocrates: „*Akiben nagy a tudásszomj, az tudóssá lesz.*”

Quintilius: „*A tanulmány alapja a tudásvágy, melyet senkire sem lehet rákényszeríteni.*”

A tudás és tanulás iránti vágyat bármely módon fel kell lobbantani a gyerekekben.

A tanítás módszere csökkentse a tanulás fáradtságát, hogy semmi se legyen, ami visszariasztja. Ha a szülők a gyermek jelenlétében gyakran illetik dicsérettel a tanult embert és a tanulást, ha szorgalomra buzdítván őket könyveket, ruhákat vagy más kedves dolgokat ígérnek nekik... mindezzel könnyen elérik, hogy a tanulást ... családiassággal veszik körül.

A szeretet és a csodálat az utánzás eredményessé tételére a legerősebb érzelmek.

Ha a tanítók közlékenyek és nyájasak, ha a szorgalmasabbakat időnként megdicsérik, (bámulatba ejtő szemléltető eszközöket mutogatnak), egyszerűen, ha szeretettel bánnak a növendékkel, könnyen meg tudják nyerni a szívüket ... Legyen az iskola kellemes hely, és hozzon a szemnek kívülről-belülről gyönyörűséget. Ha így rendezzük a dolgokat, nem jelent kisebb örömet iskolába járni, mint a vásárba szokás, ahol mindig azt remélik, hogy valami újat fognak látni és hallani.

A módszernek mindenekelőtt természetesnek kell lennie, azaz önként halad előre. Semmi szükség arra, hogy kényszerítsük a vizet a lejtőn a lefolyásra. A madárkát sem kell kérlelni, hogy kirepüljön, ha kinyitod a kalitkát.

Minden komoly dolgot családivan és kellemesen, beszélgetés formájában közöljük vagy talányfejtésként, hasonlatok és mesék képében.

III. A természet csekély nagyságú, de hatalmas erejű alapokból teremt mindent. (tojásban a madár, magban benne foglaltatik a fa). A legtöbb tanító azon igyekszik, hogy magvak helyett egész növényeket, palánták helyett kész fákat ültessenek, amennyiben alapelemek helyett kész tételeket, s teljes szövegek összevisszaságát nyújtják növendékeiknek.

1. Minden mesterséget rövid, de pontos szabályokba kell foglalni.
2. Valamennyi szabályt rövid, de felettebb világos szavakkal megfogalmazni.
3. Minden szabályhoz sok példát csatolni, hogy kellőképpen megvilágosodjék a szabályok alkalmazási lehetősége.

IV. A természet a könnyebből halad a nehezebb irányába.

A tojás kialakulását nem a kemény részén kezdi, hanem a sárgáján.

Hozzunk példákat a mindennapi gyakorlatból.

Előbb a gyermek érzékeit kell gyakoroltatni, azután az emlékezetét, majd az értelmet, végül az ítélőképességet.

V. A természet kevéssel is megelégszik s nem terheli túl magát.

VI. A természet nem rohan, lassan halad előre.

Ugye egy madárnak sem jutna eszébe, hogy tűzbe dobja tojásait, hogy fiókái hamarabb keljenek ki? (építész, kertész példája)

Valóságos kínzókamra volt az ifjúság számára, amikor napi 6-7-8 órát foglalták el közös feladatokkal, gyakorlatokkal, sőt még magánórákkal is, az ájulásig elhalmozták őket másolásokkal, gyakorlatokkal, az emlékezet minél nagyobb megterhelésével.

Ha valaki szűk nyílású edény száján erővel önti be azt, amit cseppenként kellene becsepegtetnie, a folyadék nagyobb része szétfolyik, sokkal kevesebb jut be, mint egyébként óvatosan.

A növendékek számára a tanulmányok könnyűségét és kellemességét növelni fogja, aki őket -minél kevesebb órán át terheli közös tanítással, hanem mintegy négyet szán erre, s négyet magán elfoglaltságokra.

-minél kevésbé fárasztja az emlékezetet

-a felfogóképesség arányában teszi.

VII. A természet semmit sem hajt erőszakkal előre, csak ami belül megérett.

Semmit se kíséreljünk meg az ifjúsággal, csak amit kora és szellemi képessége megenged.

VIII. A természet úgy segít magán, ahogyan csak lehet.

(fióka melengetése, a dajka példája) Kegyetlen az a tanító, aki a növendékekre a munkát úgy bízta, hogy nem magyarázza meg eléggé... s kevéssé segíti őket.

A természet arra tanít, hogy amíg hiányzik az erő, el kell tűrnünk a gyengeséget.

Annyi érzékszervet kell használni, amennyit csak lehet, hogy mindezt könnyebben vessék be.

Semmiben sem szabad továbbhaladnia, csak miután fülükbe, szemükbe, értelmükbe és

emlékezetükbe eléggé bevéődött. Legyenek a falon a tantételek s szabályok, a tananyag képei. Amit csak hallanak vagy olvasnak, vezessék be saját naplójukba...mivel ez a képzeletet is gyönyörködteti és a visszaemlékezés is könnyebb lesz.

IX. A természet azt hozza létre, aminek haszna nyilvánvaló.

Bármely tananyagot könnyebbé tehetünk, ha megmutatjuk, mi a haszna a gyakorlati életben. Ha megmutatjuk neki, mi mit céloz, egyenesen a kezébe adjuk, hogy tudásáról meggyőződjen és tevékenységében örömét lelje.

Semmit se tanítsunk, csak aminek szemmel látható haszna van.

X. A természet mindent egyformán végez.

A módszer sokfélesége megzavarja az ifjúságot. Valamennyi tudomány átadására egy és ugyanazon módszer szükséges.

XVIII. A tanítás és tanulás szilárdságának alapelvei

Sokan panaszoznak és maga a tény is tanúsítja, hogy kevesen nyernek az iskolákban szilárd képzettséget, a legtöbben csak valami felszíneset vagy annak az árnyékát.

Semmi mást ne tanítsunk, csak a jövő számára fontos dolgokat.

Ezeket, mindet szilárdan és mélyen alapozzunk meg.

Valamennyi összetartozó dolgot állandóan hozzunk kapcsolatba egymással.

Mindent erősítsünk állandó gyakorlással.

I. A természet nem kezd haszontalan műveletbe. (madárfióka, földművelés, építész példája)

Az ismeret nem akadályozza az örökkévaló dolgokat.

A jelen élet számára pedig biztos gyümölcsöt hozzanak.

Mit ér, ha olyasmiket tanulunk, amelyek semmit se érnek, ha elsajátítjuk. Semmit se ártanak, ha nem tudjuk.

II. Az természet semmit se hanyagol el.

Az iskolák, amikor az embert alakítják... tegyék alkalmassá mind a földi feladataira, mind az örökkévalóság számára. Ezért az iskolákban ne csak tudományt tanítsunk, hanem erkölcsiséget és jámborságot is.

III. A természet semmit sem alkot alap ill. gyökér nélkül.

Ha a nevelők nem fáradoznak azon, hogy a tanulóikat tanulékonyra és figyelmessé tegyék..., hogy tisztán belássák, mit kell tenniük. Ha azonban a gyerek kedv, figyelem és értelem nélkül tanul, milyen szilárd ismeretet remélhetünk ebből?

Bármely tananyagba kezdünk, fel kell kelténünk a komoly szeretetet iránta...

s tanuló átlássa célját, belső elrendezését

IV. A természet a gyökereit mélyre ereszti.

A tanulás vágyát felébreszteni és az alap gondolatot teljesen felfogni, meggyökerezni hagyni.

V. A természet mindent a gyökeréből fakaszt, máshonnan semmit.

A célhoz siessünk, hagyjuk el a kerülő ösvényeket.

Az iskolák mások szemével tanítanak nézni, más eszével gondolkodni, s nem tanítanak meg arra, hogy források fakadnak ... belőlünk.

Az ács a ház szétbontása közben mutatja-e meg növendékének a házépítés mesterségét?

Dehogyan! Inkább a felépítés közben...

A többség nem képes ...a képzettségét...alkalmazni.

Amennyire csak lehetséges, az embereknek nem könyvekből kell okoskodniuk, hanem az égből, földből, tölgyekből és bükkökből. Azt jelenti ez, hogy a dolgokat magukat kell megismerni és megvizsgálni és nem csak idegen véleményeket, ítéleteket és bizonyítékokat a dolgok felől.

Semmit se tanítsunk csupán tekintély alapján, hanem az érzékszervi és észbeli bizonyítás szerint.

VI. Minél többszörös hasznot hajt valamely dolog, a természet annál tagoltabban különíti el.

VII. A természet örök haladást mutat. Az előbb elkezdett dolgokat folytatja, növeli, kiegészíti.

Quintilius: *Minden ismeret az emlékezeten alapszik, és hiábavaló a tanítás, ha mindaz, amit hallottunk (vagy olvastunk) szertefoszlik.*

Vives Lajos: *„Kora gyermekkorban kell edzeni az emlékezetet, s a műveléssel ez tágul. Sokat kell és gondosan reá bízni...fáradtság és megerőltetés nélkül bővül az emlékezet.”*
„Ne engedd tespedni az emlékezetet...minden nap bízz reá valamit.”

VIII. A természet mindent állandó kapcsolatokkal fűz össze.

Az egész élet tanulmányait úgy kell felosztanunk, hogy egységes enciklopédiát alkossanak.

IX. A természet mennyiségi és minőségi szempontból egyaránt megtartja az arányt.

Akit arra tanítanak, hogy egyes dolgokat megértsen, tanítsák meg egyszerre arra is, hogy azokat kifejlessze és megcselekedje, vagyis átvigye a gyakorlatba és fordítva.

X. A természet gyakori mozgással élesíti és erősíti önmagát.

Lehetetlen alapos tudásra szert tennünk és minél sűrűbb és minél helyesebben alkalmazott gyakorlatok nélkül.(példa: táplálkozás folyamata: felszívódás, emésztés, táplálékelosztás)
Ugyanígy sokszorozza meg az, aki a szellem táplálékát mindig: felkeresi és magához veszi, ezt újra átdolgozza s amit megemésztett szétküldi és másokkal is közli.

Közismert vers: *Kérdezz gyakran,/ Amit tudsz, tartsd meg, /és add tova másnak*
Ezzel a hárommal tanulója legyőzi a mestert.

Intézzon kérdést mesteréhez, tanulótáráshoz, forduljon kétség esetén könyvekhez tanácsért, a megértett ismereteket őrizze meg emlékezetében, a nagyobb biztonság kedvéért rögzítse őket írásban. Az anyag elismérlésével oktassa tanulótársait... Aki másokat tanít, egyúttal önmagát is műveli... Aki helyesen felfogta az anyagot, az képes már tanítani is.

XIX. A tanításban megnyilvánuló rövidség és gyorsaság alaptételei

Hány tanító, hány könyvtár, mennyi munka kellene ilyen egyetemes képzéshez? Bizony, ha nincsenek rövid összefoglalók, rengeteg erőfeszítéssel és határtalan küszködéssel járó munka ez. A tudomány ugyanis annyira kiterjedt, széles és mély, mint maga a világegyetem...A fáradtságokat velős kivonatokba lehet sűríteni.

Ha több a tanító, mi mást jelent, minthogy ismét újabb zavart? Szinte minden órán mást tárgyaltak és cselekedtek... A tanítók és a könyvek sokfélesége szétforgácsolta a növendékek figyelmét. Tekintsük követendő példának a napot: ugyan azzal a sugarakkal világít meg mindent... mindig ugyanazt a rendet követi. Ennek mintájára járunk el, ha ...

egy osztály élén csak egy tanító áll,
egy tananyagnak egy szerzője van,
minden tudományt és nyelvet egyazon módszerrel tanítanak.

Ami összetartozik azt összefüggően is adjuk elő.

A mai mélyítse el a tegnapit és nyisson utat a holnapnak.

A haszontalant mindenholnan selejtezzük.

(PROBLÉMÁK:)

I. Hogyan állhat helyt egyetlen tanító nagyszámú tanuló esetén?

II. Hogyan lehetséges, hogy mindenkit egyazon tankönyvből tanítsunk?

III. Hogyan lehetséges, hogy egy időben mindenki ugyanazt művelje az iskolában?

IV. Hogyan lehetséges, hogy mindent egyazon módszer szerint adjunk elő?

V. Hogyan lehet kevés szóval sok dolog értelmét feltárni?

VI. Hogyan kell úgy rendezni a dolgokat, hogy egy fáradtsággal két-, sőt háromszoros eredményt érjünk el?

Bármely nyelvet tanulunk, a szavakat a dolgokkal együtt mutassuk be, egyúttal tanítsuk őket arra is,

hogy bármit látnak, hallanak, tapintanak, ízlelnek, fejezzék ki beszédben is, hogy a nyelv az értelemmel párhuzamosan fejlődjék és csiszolódjék.

Ne engedjük meg, hogy bárki is olyasmit adjon elő, amit ne ért, vagy amit megért, ne tudja kifejezni.

Midőn megtanulnak jól olvasni, ezt olyan anyagon gyakorolják, amelynek ismeretére később szükségük lesz.

VII. Hogyan kell mindent lépésenként elérni?

VIII. Az akadályok kiküszöbölése és elkerülése

Aligha hiábavalóbb valami, mint a sok tudás és tanulás, ha ezek nem vesszük hasznát.

Nem az a bölcs, aki sokat, hanem aki hasznos dolgokat tud.

Semmi sem teheti könnyebbé az iskolai munkánkat, mintha a dolgokról rövid összefoglalást készítünk. Ha mellőzzük a nem szükséges dolgokat, a részletkérdéseket...

Szükségtelen dolgok azok, amelyek, sem a jámborságot, sem pedig az erkölcsöt nem szolgálják, amelyek nélkül mégis meg lehet alapozni a műveltséget. Ilyenek a nemzetiségi bálványok és szokások neve és története, a költők, színjátékírók tarka...sokszor illetlen játékaik és hasonlók. Ha valaki mégis kíváncsi ezekre, ám olvassa el őket a szerzők műveiből, de az iskolában, ahol a bölcsesség alapjait kell leraknunk, nem szabad ezeket használatra elővenni.

Seneca: „*Milyen esztelenség, az amúgy is kevés idő alatt esztelenségeket tanulni.*”

Semmit se tanuljunk csupán az iskolának, hanem az élet számára.

Amit a természet meg nem adott (képesség), azt erőszakolni annyit tesz, mint a természet ellen viaskodni, azaz hiábavaló dolgokat kísérelni meg. Vagy nem érsz el semmit, vagy semmi olyat, ami visszaadná a befektetett munkagyümölcsét.

A tanító a természetnek szolgálja csupán, nem pedig ura.

Ha a fáról lecsavarunk vagy letépünk egy ágat, a többi annál erősebben nő, mivel az egész életerő oda ömlik át.

Mindenki azon dolgokban halad kiváltképpen előre, amerre őt (felsőbb gondviselés intézkedése szerint) rejtett vágya űzi, s a maga posztján használni fog Istennek és az emberi közösségnek.

XX. A tudományok részletes módszertana

Gyűjtjük össze a magunk számára mesteri módon az idáig szétszórt megfigyeléseket... Mesteri módon, azaz könnyedén, szilárdan és gyorsan

A tudományokba behatolni szándékozó ifjú lelkének szeme legyen tiszta.

Helyezzük elébe a tárgyakat, figyelmes legyen s ekkor az egyes dolgokat úgy tárjuk elébe, hogy egyiket a másik alapján értse meg.

Senki sem tehet arról milyen értelmi képesség jut számára osztályrészü, Isten a saját belátása szerint osztja szét a léleknek ezen tükreit, a belső szemeket. Az azonban már a mi hatalmunkban van, hogy ne engedjük meg, hogy ezen tükrünket por homályosítsa el... Ezen port jelenti a lélek számára a haszontalan, üres, elfoglaltságok

Megőrizni ettől a belső porzástól azt jelenti, mint az ifjúságot elvonni az üres elfoglaltságoktól és okosan hozzászoktatni a tisztességes és hasznos dolgokhoz.

Amit az ifjúság elé tárunk, konkrét dolgok legyenek, nem pedig ezek árnyképei ...

valódi, hasznos tárgyak, amelyek jól hatnak az érzékekre és a képzelőerőre.

A tanítóknak arany szabályuk legyen, hogy amennyire csak lehetséges, tárjanak mindent az érzékek elé...A tanítás ne a dolgok szóbeli elbeszélésével vegye kezdetét, hanem a reális megfigyeléssel.

Az érzékelés az emlékezet leghívebb sáfárja, ha mindent az érzékelés alapján bizonyítunk,

az azt fogja eredményezni, hogy amit valaki elsajátított, azt szilárdan tudja is.

Aki egyszer jelen volt és figyelmesen megszemlélte az emberi tetem boncolását, biztosan megért és

megjegyez mindent, mintha terjedelmes kommentárokat olvasna róla.

Ha azonban nincsenek kéznél a tárgyak, alkalmazhatjuk azok helyettesítőit is, a tanulás céljára készített képeket és példákat...így szórakozás gyanánt fogja fel mindezt.

A tudásnak a fénye a FIGYELEM. Akik gondolatban másutt kalandoznak, azok sok mindent nem vesznek észre... A tanító ...először a figyelmet keltse fel.

Szabályok: (a fény és a látás példája alapján)

Mindent tanítsunk meg, amit csak tudni kell. Itt hűségre és szorgalomra van szükség (a tanító részéről.)

Úgy tanítsunk, mint ami valódi hasznára van az életnek.

A belső lényeg szerint. Az okaikon keresztül.

Az oktatás sorrendje kövesse a dolgok sorrendjét. Mi? Milyen? Miért?

Ismerjük meg a dolgok minden részletét, semmi sem hiábavaló.

Addig kell a tanulóval a tudomány bármely területén időznünk, míg tudatában nincs annak, hogy tudja.

Ki kell domborítanunk a dolgok különbözőségét. Az tanít jól, aki helyesen tud megkülönböztetni.

XXI. A gyakorlati ismeretek módszere

Szorgalmasan kell kutatnunk az utat, melyen könnyen elvezethetjük az ifjúságot a mesterségek gyakorlati elsajátításához.

A mesterségnek három előfeltétele van: 1. mintakép 2. anyag 3. eszköz.

Szabályok:³

Cselekvést csak cselekvés útján lehet elsajátítani. (Írással írni, énekelve énekelni, faragással faragjunk)

Az iskolák nem mások mint a munka pezsgő műhelyei.

Quintiliánus: *Hosszú és nehéz út a szabályokon keresztül, könnyű és hatásos a példákon át.*

Az iparosok tanoncai is utánzás által tanulnak.

Ein guter Vorgaenger findet einen guten Nachgaenger. Jó élenjárónak jó követője lesz.

A szabályok ugyanis valóságos tövisek az elme számára: állandó figyelmet és éles észet követelnek meg, gyakorlat útján azonban a legtompább eszűeken is segíthetünk.

Az utánzás szorosan ragaszkodik az előírt formához, később szabadabb lehet.

Arra kell tehát törekedni, hogy, amit az iskolában, sőt az egész életben tenni kell, annak igaz, biztos, egyszerű és könnyen utánozható mintaképei legyenek.

Őrizkednünk kell a dolgok elsietésétől, hogy sose térjenek át a következő dologra anélkül, hogy az előzőeket eléggé pontosan elsajátították volna.

Tanulják meg a mesterfogásokat...végül állandó gyakorlás szükséges.

XXII. A nyelvek módszertana

A nyelvet nem úgy tanuljuk, mint a műveltségnek vagy tudománynak egy részét, hanem úgy, mint a műveltség megszerzésének és másokkal való közlésének eszközét.

Nem a tökéletesség, hanem csupán a szükség fokáig kell megtanulnunk minden nyelvet.

A nyelvek megtanulásának párhuzamosan kell haladni a tárgyi ismeretekkel, különösen ifjúkorban. Amennyit megtanulunk az egyes tárgyról, ugyanannyit meg a nyelvből is, mind megérteni, mind kifejezni.

A gyermek beszédét, éppúgy, mint értelmét leginkább a gyermeki dolgok körül kell kialakítanunk.

A gyermek tudása és nyelve fokozatosan csiszolódjék.

Poliglottia (többnyelvűség)módszere

Minden nyelvet külön tanulunk. Minden nyelvre szánjunk meghatározott időt.

---

3 Itt nem közlöm a pontos számozást.

Az anyanyelv ... több évet vesz igénybe, mintegy nyolcat-tízet...Ezután térhetünk át más köznapi nyelvre. Mindegyikének anyagát egy év alatt elég jól el lehet sajátítani.

Minden nyelvet inkább a gyakorlat, mint a szabályok útján tanuljunk meg.

A már előbb ismert nyelvek szabályai szolgáljanak zsinórmértékül az új nyelv szabályainak leírásánál.

Az új nyelv első gyakorlatai ismert szövegen történjenek.

Lehetséges az összes nyelvet egyazon módszer szerint elsajátítanunk: könnyű használati szabályokat fűzünk hozzájuk, csak az ismert nyelvtől eltérő képleteket mutatjuk meg és ismert anyagon gyakoroljuk őket.

A nyelvek tökéletes elsajátítása

Csakis fokozatosan haladhatunk helyesen.

Az életkornak megfelelően négy oktatási könyvünk legyen.

(Comenius ki is dolgozta ezeket: Előcsarnok, Kapu, Kastély, Kincstár címmel, s itt röviden ismereteti felépítésüket)

XXIII. Az erkölcsök módszertana

Mik tehát a feladataink? Annak a bölcsességnek az elsajátítása, mely nemessé, erőssé és nagylelkűvé tesz bennünket ... azaz, amit erkölcsnek és erénynek neveznek.

A magasrendű erkölcsiség kialakításának tizenhat alaptétele van.

Ezek közül az első: Kivétel nélkül minden erényt bele kell plántálni az ifjúságba. Semmit se emelhetünk ki abból, ami helyes és tisztességes anélkül, hogy hiány vagy összhang összezavarása ne következne be.

Mindenekelőtt alapvetőek azonban az úgynevezett sarkalatos erények, azaz a bölcsesség, a mértékletesség, lelkierősség és igazságosság. Nem emelhetünk ugyanis épületet alap nélkül, és a részek nem fognak összetapadni, ha nem támaszkodnak alapjaikra.

A bölcsességet a helyes oktatásból merítik azáltal, hogy megtanulják a dolgoknak és azok értékének valódi megkülönböztetését. A dolgokról szerzett helyes ítélet ugyanis minden erénynek igazi alapja.

Vives: Az igazi bölcsesség azt jelenti, hogy a dolgokról hamisítatlan ítéletet alkossunk.

A silány dolgokat ne hajszoljuk értékes gyanánt, s ne vessük el az értékeket silány dolgokért.

Dicséret helyett ne korholjunk és ne dicsérjünk korholás helyett. Innen származik ugyanis minden bűn és tévedés...Szokják hozzá az ember más kisgyermek korától, hogy helyes ítéleteket alkosson. A helyes cselekvésnek ezen megszokása szinte természetévé válik.

Sajátítsák el a mértékletességet és szokjanak hozzá, hogy ügyeljenek is rája, alvásban és ébrenlétben, munkában és játékban, beszédben és hallgatásban, képzésük egész időtartama alatt.

Az erőlelkűséget tanulják az önlegyőzés útján; azáltal, hogy korlátozzák a túlságos futkározást, az időn túli és kívüli játékos kedvet, és fojtsák el a türelmetlenséget, hangoskodást, haragot.

Tanuljanak igazságosságot azzal, hogy senkit se sértsenek meg, mindenkinek adják meg azt, ami neki jár, kerüljék a hazugságot és csalást; kötelességszerű és kedves dolgokat vigyenek végbe. Ezekre éppúgy, mint a fenti dolgokra, ugyanolyan szabályok szerint kell őket kiképezni, amelyeket a következő tétel ír elő.

A lelkierőnek mindenekelőtt szükséges megnyilvánulása az ifjúnál a tisztaság, szabad beszéd és a fáradságok elviselése. Minthogy ugyanis az életet megfigyelés és cselekvés során éljük át, a gyermekeknek el kell sajátítaniok azt a képességet, hogy szembenézzenek az emberek tekintetével és tisztaság munkáival ... Az erény tettekben, nem a beszéd folytán születik.

A tisztaság kifejezőmódja a tiszteletre méltó emberekkel való érintkezés során fejlődik ki, mégpedig

akkor, ha ezek figyelő szeme előtt hajtják végre a rájuk bízott feladatokat.

Össze kell írni a választékos beszélgetés szabályait, beszédgyakorlatokat kell folytatni, és különféle dolgokról kell naponta a tanítókkal, tanulótársakkal, szülőkkel, személyzettel és másokkal beszélgetni.

Munkabírásukat úgy fogják fokozni az ifjak, ha mindig tesznek valamit, akár komoly, akár játékos dolgot. A figyelem szempontjából ugyanis közömbös az, hogy mit és mi célból cselekszenek, csak cselekedjenek valamit.... A lélek és a test állandó foglalatosságai szorgalomba menjenek át és ez tegye tűrhetetlenné e tétlen semmittevést a serény ember számára. Ekkor válik valóra az, amit Seneca mond: „*A munka nemesít.*”

A gyermekekbe mindenekelőtt bele kell csepegtetnünk az igazságosság testvéreirényét, a gyors és azonnali szolgálatkészséget... Buzgón kell tehát életünk célját az ifjúság lelkébe vésnünk, hogy nem önmagunkért születünk, hanem Istenért és felebarátainkért, azaz az egész emberi nemért, hogy már ifjúkorától fogva komolyan tudatosuljon benne az, hogy Istent, az angyalokat, a napot és a nemesebb teremtményeket utánozza, azaz igyekezzék szolgálatával minél több embernek használni és segíteni.

Az erények alakítása kezdődjék meg a zsenge gyermekkorban, mielőtt még a bűn megfertőzné a lelket... Sokat jelent az, ha fiatalon szoktatjuk a gyerekeket; a cserépkorsó is sokáig megőrzi annak illatát, amivel legelőször töltötték meg.

Az erényeket állhatatos cselekvéssel sajátítjuk el... engedelmeskedés közben az engedelmisséget, igazmondást a való dolgok mondásával, az állhatatosságot a kitartás útján.

A szülők, dajkák, tanítók és tanulótársak mintaszerű életének példái állandóan előttünk fényeskedjenek. ... Előbb tanulnak meg valamit utánozni, mint felfogni.

A példákhoz útmutatásokat és életszabályokat kell csatolnunk.

Az ilyenfajta élet útmutatásait gyűjtsük össze a Szentírásból és a bölcsék mondásaiból. Például, miért és miképpen kell óvakodnunk az irigységtől...mi módon fékezzük haragunkat?

Gondosan óvjuk továbbá a gyermekeket az erkölcstelen társaságtól, nehogy megfertőződjenek. Természetünk megromlása következtében a rossz könnyebben és mélyebben meggyökereszik; minden módon távol kell tehát tartanunk az ifjúságtól a romlás valamennyi lehetőségét, amilyenek az erkölcstelen baráti társaság, trágár beszédek, tartalmatlan és értéktelen olvasmányok (mert a bűnös példa méreg a lélek számára, akár fül útján éri), végül pedig a tunyaságot, mert a semmittevés rosszra tanít, vagy a lélek kábultságára vezet. Hasznos lesz tehát ha mindig elfoglaljuk valamely akár komoly, akár szórakoztató dologgal, s nem engedjük, hogy eltespedjen.

Mivel pedig sehogy sem lehetünk eléggé elővigyázatosak, hogy valamiféle baj elő ne forduljon, mindenképpen szükség van fegyelmezésre, hogy a rossz erkölcsökkel szembehelyezkedjünk.

Fegyelmezést nem annyira tanulmányi okok miatt kell alkalmazni (hiszen a tanulás helyes módszerrel nyújtva, gyönyörűséget és az emberi értelem boldogságát jelenti), hanem erkölcsi kihágások miatt.

XXIV. A jámborság átplántálásának módszertana

Arról pedig, hogy a világ s abban Isten csodálatos műveinek szemléléséből is előrehaladunk a jámborság érzületében, maguk a pogányok tanúskodnak. Ez kitűnik Sokrates, Platon, Epiktetos, Seneca és mások példájából.

Hármas a mód is, amellyel ezen forrásokból (gondviselés aprólékos megfigyelése) a jámborságot meríthetjük: az elmélkedés, az imádság és a megpróbáltatás.

Az embernek meg kell időnként vizsgálnia önmagát, vajon hitben találta-e s milyen buzgón

teljesíti Isten akaratát.

A jámborság beplántálása kisgyermekkorban kezdődjék... Amely nélkül minden más gyakorlásának kevés haszna van... Azért is veszélyes a halogatás, mert ha csak a zsenge lelkek át nem itatódnak Isten szeretetével, az élet forgatagában... észrevétlenül a lelkükbe lopózik az istenséggel szembeni nemtörődomség és lanyhaság szelleme...

Tehát azonnal, mihelyt csak szemüket, ajkukat, kezüket, lábukat használni tudják, tanulják meg tekintetüket az égre szegezni...

Amikor pedig már abban a korban van a gyermek, hogy felvilágosíthatjuk őket: elsősorban azt kell beléjük csepegtetnünk, hogy ezen életünk célja nem az, hogy itt legyünk, hanem hogy az örökkévalóságra törekedjünk.

Gyakran kell tehát figyelmeztetnünk őket, hogy semmin sem kell jobban munkálkodnunk, mint azon, hogy helyesen készüljünk az elkövetkező életre.

Szokjanak hozzá, hogy bármit látnak, hallanak... közvetlenül vagy közvetve Istenre vonatkoztassák.

Aki hátrább áll, ne irigykedjék az előtte járóra, aki előbb van, az hívogassa és ne vesse meg az utána következőt.

Tanácsos lenne, hogy a szent könyveket betéve megtanulnák.

A jámborság és a vallás egész épülete a szentírás elemeiből emelkedik fel.

Hitre, reményre, szeretetre úgy tanítsuk a gyermekeket, hogy gyakorlatilag éljék át azokat.

Hozzá kell szoktatnunk a gyermeket ahhoz, hogy az istentől kapott külső feladatokat szívesen végezzék... Sohasem szabad félbehagynunk a mértékletesség, igazság, irgalom és türelem ilyesfajta gyakorlását.

Tanulják meg, hogy jól megkülönböztessenek mindent, nehogy az érzéki örömeiktől félrevezetettve előnyben részesítsék a csupán ideig való dolgokat.

Inteni kell őket, hogy a legbiztonságosabb út a kereszt útja.

Gondoskodnunk kell... , hogy semmi ellentétes példa ne kerüljön szembe ezekkel. Óvnunk kell tehát a gyermekeket, nehogy káromlásokat, perpatvart...egyéb erkölcstelenséget halljanak vagy lássanak... Ha pedig otthon vagy iskolában valami ettől eltérően történék is, érezzék, hogy nem marad büntetlenül.

XXV. Ha az iskolákat az igazi kereszténység valódi törvényei szerint akarjuk átalakítani, úgy a pogányok könyveit vagy el kell onnan távolítanunk vagy pedig az eddiginél óvatosabban kell használnunk

Óvatosságot kell alkalmaznunk a világ ezen tudósainál, hogy emellett minden szép gondolatukat, mondásukat, tetteket magunkévá tehessük.

A kereszténység kellős közepén keresnünk kell a kereszténységet.

A mi gyermekeink az ég számára születtek. (sok ige hely)

Nem mehetünk el csendben amellet, hogy Isten milyen komolyan tiltotta el népét a pogányok hagyományaitól.

A nemzetségek hagyományai veszélyesebbek, mint annak idején...Ott az emberi kéz termékei voltak, itt az emberi szellem termékeivel állunk szemben.

A rossz mindig könnyebben tapad, éppen ezért veszélyes dolog az ifjúságot oda küldeni, ahol a jó a rosszal keveredik.

Helyesen szól Erasmus: A méhek tartózkodnak a fonnyadt virágtól, ugyanígy nem kell forgatni azt a könyvet, amelynek mondatai rothadást tartalmaznak.

„Ha pedig a pogány könyvek mellett időznek, inkább akarom, hogy azon könyveknél, amelyek közelebbi rokonságban vannak a Szent könyvekkel”(Erasmus: A teológia vázlat)

De ezeket is helyesebb csak később az ifjúsághoz bocsátani, miután annak lelke már megerősödött és mintegy megtisztult a kereszténységben.

Akik gyermekkoruktól tanulták a Szentírást, könnyebben őrizkednek meg a világ romlásaitól.

XXVI. Az iskolai fegyelem

A cseheknél használatos az a népi szólásmód: *iskola fegyelem nélkül, olyan, mint malom víz nélkül*. Minden alábbhagy az iskolában is, ha a fegyelem meglazul.

Ha a tanulmányok helyesen folynak, azok maguktól is gyönyörködtetik az elmét.

Ha mégis sarkantyúra... lenne szükség, azt bármi más módon jobban elérhetjük, mint ütlegekkel.

Van, amikor keményebb szóval és nyilvános feddéssel, máskor egyesek megdicséérével... Van, amikor nevetéssel kell feddeni.

Szigorúbb... büntetést kell gyakorolnunk azokkal szemben, akik az erkölcs terén vétkeztek.

A fegyelmezés célja, hogy minden téren és minden módon Isten iránti tiszteletet, felebarát iránti szolgálatkészséget, továbbá a kötelességgel és az élet feladataival szemben való készséget felkeltse és állandó gyakorlással és alkalmazással erősítse.

A kötelesség útján megtartani...állandó példaadással (lehet)...enélkül hiábavaló minden egyéb próbálkozás.

Ezután útbaigazító, buzdító és szidalmazó szavakkal...mindezt úgy tegye, hogy nyilvánvaló legyen, hogy mindez atyai érzületből, valamennyiük épülésére irányul...Ha a tanuló azt az érzületet nem látja világosan, és nem győződött meg róla, könnyen megveti a büntetést is és megkeményíti a lelkét vele szemben.

Végül pedig, ha valakinek...ezek az enyhébb eszközök nem elégségesek, akkor szigorúbb orvosláshoz kell nyúlnunk. (ütlek) Arra ügyeljünk, hogy ne akármilyen, sokszor legcsekélyebb okból nyúljunk ezen végső eszközökhöz, nehogy lejárassuk a végső esetre fenntartott orvoslást.

A fentiek foglalata:

A fegyelmezés arra irányuljon, hogy azokban, akiket Isten és az egyházközség számára nevelünk, alakítsunk ki egy bizonyos érzületi beállítottságot és ezt állandó élesztéssel erősítsük meg.

Ezt az érzületi beállítottságot csakis azokkal a módszerekkel érhetjük el, melyekre már utaltam: jó példákkal, nyájas szavakkal és állandóan őszinte, igaz érzülettel.

XXVII. Az iskola négyes elrendezése életkor és tanulmányi előmenetel szerint

A fejlődő kor éveit négy elhatárolt szakaszra oszthatjuk fel:

kisgyermekkorra, gyermekkorra, serdülőkorra és ifjúkorra:

minden fokozat számára hat-hat évet és saját iskolát jelölve ki.

A kisgyermekkor iskolája legyen az anyai öl, a gyermekkor iskolája legyen a tudományos játék, vagyis iskolája a nyilvános népiskola, a serdülőkor iskolája legyen a latin iskola, azaz gimnázium, az ifjúkor iskolája legyen akadémia és külföldi utazások.

Anyaiskola minden házban legyen, népiskola minden községben, faluban...akadémia minden birodalomban, vagy nagyobb tartományban.

Azonban ezekben a különböző iskolatípusokban mégsem akarunk különböző tananyagot nyújtani, hanem ugyanazt, de különféleképpen, azaz mindent, ami az embereket valóban emberekké... teheti.

Ezen természetes módszer törvényeinek megfelelően nem szabad az egyes tanulmányokat szétforgácsolnunk, hanem mindig mindent egyszerre kell tanítanunk.

Az alsóbb fokú iskolákban mindent nagy általánosságban...a következőkben mindent részletesebben.

A népiskolákban gyakorolni fogják majd a belső érzékeket, a képzeletet és emlékezetet.

A gimnáziumban képezik az értelmet és ítélőképességet.

Az értelem kiképzésének igazi módszere pedig az, hogy először magukat a dolgokat bocsássuk a külső érzékszervek elé, hadd tekintsék őket közvetlenül.

Álljon munkába maga a szellem is és pontos szemlélettel hasonlítson és mérjen.

Szokjon hozzá az akarat, hogy minden dologban jogosan alkalmazza uralmát.

Jelmondatunk legyen az, hogy mindenütt a természetet kövessük vezérünként, s ahogy ez rendben, egymás után bontakoztatja ki képességeit, így kell nekünk is figyelniük, hogyan segítjük őket elő.

XXVIII. Az anyaiskola eszméje (alma mater)

(0-6 év):

A fa már első évében kifejleszti törzséből a vezérágakat, hogy később csak ezek növelésére lesz szükség.

A metafizika kezdete (van, nincs, hasonló, hol ...) általánosabb alapfogalmai

A természettudomány alapjainak lerakása (a gyerek tudja, mi a víz, föld, levegő, fa, fű, madár)

Az optika alapelemeit is ekkor sajátítja el.

A csillagászat kezdetét jelenti, amikor tudja, hogy mit neveznek égnek, napnak.. s naponta megfigyeli felkelésüket és leáldozásukat.

A földrajz első kezdetét jelenti az, mikor megtanulja...mit jelent hegy, völgy, falu, vár...

Az időszámítás alapjait vetjük el benne...

A történelem kezdete, hogy vissza tud emlékezni s át tudja gondolni, mi történt minap.

A számtan gyökereit alkotja az, ha a gyerek megérti, mit jelent a kevés és sok...

Ismerni fogja a mértannak elemeit...

A statika kezdetét pedig az fogja jelenteni, ha látja a tárgyakat mérlegelni kétserpenyős mérleggel...s annak megismerése, vajon nehéz-e valami, vagy könnyű

A mechanikai munkák kezdetét akkor sajátítja el, ha rábízják és megtanítják őt, hogy mindig tervezzon valamit.

Az ész dialektikus képessége már itt elárulja magát.

A gyermeki grammatika abból fog állani, hogy a gyermek helyesen ejtse ki anyanyelvét.

A retorika kezdő lépései lesznek azok, ha utánozza a köznapi beszéd átvitt értelmű és képletes kifejezéseit.

Ízelítő lesz a költészetből, ha a gyermek már zsenge korban minél több versikét tanul meg.

A zenének első kezdetei lesznek, ha a gyermek elsajátítja a zsoltárokat és könnyebb himnuszokat...

A józan gazdálkodás elemei lesznek, ha már meg tudja nevezni azokat a személyeket, akikből a család áll...éppígy a ház részeit ... és a házi eszközök nevét.

Ahhoz, hogy a közéletbe csak kis betekintést nyerjen, már kevesebb alkalma lesz, minthogy ebben a zsenge korban aligha terjed a gyermek érdeklődése a ház körén túl, némiképp mégis lehetséges, ha pl. felfigyel arra, hogy a városban egyes emberek tanácsba gyülekeznek...

Az erkölcsstan első alapjait itt kell leraknunk igen szilárdan....Például: a mértékletesség...a tisztaságra gondosan ügyeljen..., előjáróinak köteles tisztelettel tartozik, készséges és gyors engedelmesség a parancsokkal szemben, lelkiismeretes egyenesség... tanulja meg az igazságosságot...gyakorolja a szeretet, hogy gyorsan és önként kész a sajátjából adományozni...

A kisgyermeknek munkához és állandó, akár komoly, akár pedig játékos elfoglaltsághoz kell szoknia, hogy ne tudja elviselni a tétlenséget.

Szokjék hozzá, hogy ne fecsegen állandóan... tudjon bölcsen hallgatni.

Ebben az első életkorban mindenekelőtt türelemre kell nevelni, melyre egész életén át szüksége lesz.

A kötelességtudás és a mások iránti gyors szolgálatkészség különösen az ifjúság erénye, de később is minden életkornak díszére válik. Arra azonban már most, hatéves korukban rá kell őket nevelni, hogy ha úgy látják, hogy bármiben is mások segítségére lehetnek, ne mulasszák el azt, hogy odasiessenek.

Mindehhez járuljanak hozzá az udvariassági szokások, hogy semmit se cselekedjenek ügyetlenül ...

Végül a vallás és a jámborság elsajátításában odáig vezethetjük a hatéves gyermeket, hogy a katekizmus fejezeteit, keresztény vallásunk ezen alaptételeit kívülről tudják, s amennyire koruk engedik meg is értsék... Tekintsék Istent mindenütt jelen valónak... szeressék, tiszteljék, hívják segítségül és dicsérik őt.

El ne mulasszanak semmi jót, amiről tudják, hogy tetszést nyer előtte, így szokták meg, hogy mintegy Isten szeme előtt éljenek.

Ezek lennének az anyaiskola határkövei és feladatai. Ezeket részletesebben nem tárhatjuk fel...először is, mivel a szülők a házi munkálatok közepette nem ügyelhetnek olyan pontosan a sorrendre... másodsor, mivel az ilyen gyermekeknél még egyenlőtlenül mutatkozik meg az értelem és a tanulékonyág...

XXIX. A népiskola eszméje

(6-12 évig)

Általános kiképzésre törekszünk, minden emberi dolog tekintetében.

Azt akarjuk, hogy mindenkit minden erényre kiképezzenek, mértékletességre éppúgy, mint egyetértésre, kölcsönös szolgálatkésziségre.

Nem szabad alkalmat adni arra, hogy egyesek kérkedjenek mások előtt s magukban pedig lenézzék a többit.

A népiskola célja és útmutatása: az ifjúság megtanulja mindazt, aminek egész életén keresztül hasznát veszi: ... olvasni...írni... számolni... énekelni... önmagukat tudják nevelni...

erkölcsant...világi történelmet... végre tanulják meg a mesterségek legfőbb, legáltalánosabb fogásait.

(A tankönyvek) mindegyik tárgyaljon minderről, azonban mindegyik, amelyik megelőzi a másikat általánosabb, közismertebb, könnyebb dolgokat mutassa be...tanítson meg ugyanazok dolgok szemléletének új módjára, amely alkalmas arra, hogy az értelemnek gyönyörűséget okozzon. Mindenütt elegyíteni kell a hasznost a kellemessel.

A közös oktatás ne tartson tovább napi 4 óránál: kettőt délelőtt tartsunk, ugyanannyit délután. A többit hasznosan fordíthatják házi teendőkre, vagy bizonyos üdülésre.

A reggeli órákat szenteljük az értelem és emlékezet fejlesztésére, a délutániakat pedig a hang és kézügyesség gyakorlására.

A délutáni órák folyamán ne tárgyaljunk semmi újat, hanem csupán ismételjük el ugyanazt.

Nem hiába kívánom, hogy minden diák saját kezűleg másolja le nyomtatott könyvét...ez arra szolgál, hogy mindent jobban belevéssünk az emlékezetbe.

Ha azt akarjuk, hogy egyes tanulók a szomszédos népek nyelvének tanulásával foglalkozzanak, úgy ez most történjék 10-12 életév körül... úgy történik a legkönnyebben, ha odaküldjük őket, ahol nem az anyanyelvet használják a mindennapi életben, hanem azt a nyelvet, amit meg kell tanulniok.

XXX. A latin iskola alapvetése

(12-18 év)

Ennek céljául azt tűzzük ki, hogy a négy nyelvvel együtt a szabad művészetek teljes enciklopédiáját kimerítse. Kiképezzük őket grammatikusokká... dialektikusokká...

retorikusokká...aritmetikusokká... geometrikusokká... muzsikuská... asztronómuská.

Ezek alkotják a 7 szabad művészetet.

Ezen felül még: fizikusok is legyenek, akik megértik a világmindenség szerkezetét, az elemek erejét, a növényekben és fémekben rejlő erőket, az élőlények különféleségét, az emberi test szerkezetét... Az utóbbi az orvostudomány, a földműves és többi gyakorlati mesterségek egy részét fogja kimeríteni.

Geográfusok...kronológusok...historikusok...etikusok... s végül pedig azt kívánjuk, hogy teológusok is legyenek.

Kívánjuk, hogy ezen dolgokban erősödjenek meg az ifjak, elvégezvén a tanulmányok ezen 6 éves folyamatát-ha nem is tökéletesen (minthogy tökéletességet az ifjúkor nem nyújthat, minthogy az elmélet gyakorlati megerősödéséhez hosszabb tapasztalatra van szükség)

A hatéves oktatás felosztásához szükség lesz 6 különböző osztályra

1. grammatikai (nyelvtani)
2. fizikai (természettudományi)

3. matematikai (mennységáni)
4. etikai (erkölcstani)
5. dialektikai (gondolkodástani)
6. retorikai (szónoklattani)

Megtanulják megfigyelni a dolgok okait és céljait.

Mindegyik osztálynak ki lenne jelölve a maga könyvecskéje, és mindegyik bizonyos fajta történelmet tartalmazzon:

1. bibliai történetek kivonatát
2. a természet történetét
3. a technika fejlődését és a feltalálások történetét
4. erkölcs történetét, az erény kiváló példaképeit
5. a különböző népek szokásait
6. egyetemes világtörténelmet, a kiváló népek történetét és a hazáét

mindezeket röviden összefoglalva, hogy semmi lényeges ki ne maradjon.

A nyilvános tanítás négy órája: reggel két óra elméleti tantárgy vagy gyakorlatai tantárgy...első délutáni órán történelem, a másodikon kézügyesség vagy ének gyakorlása.

XXXI. Az akadémia

(18-24 év)

Az akadémia minden tudomány betetőzése és tökéletesítése.

Mindenkit szilárd ismeretekkel vétezzenek fel.

Közhivatalokkal csak azokat tüntessék ki, akik... méltók és alkalmasak arra, hogy nyugodtan reájuk bízassák az emberek ügyes-bajos dolgainak vezetését.

Ezen akadémiai munkálatok könnyen és szerencsésen haladnak majd előre, ha elsősorban csakis válogatott tehetségeket, az emberiség virágát küldik ide.

Ha ki-ki azon tanulmánynak szenteli életét, amelyről biztos jelek alapján megállapítható, hogy a természet erre jelölte ki.

De itt túlságosan gyakran vétkeznek azzal, hogy akármilyen fából találomra Mercuriust akarnak faragni és nem figyelik a természetük hajlamosságát. Innen származik az, hogy hivatásérzet nélkül ezen vagy azon tanulmány felé fordulunk, és semmi dicséretre méltót nem viszünk véghez, s gyakran többet érünk el valamely mellékes dologban, mint saját foglalkozási területünkön.

A lángeszű tehetségeket minden dologra ösztönözni kell.

Gondoskodni kell, hogy az akadémiák csakis szorgalmas, becsületes és derék embereket neveljenek. Ne tőrjék az áltanulókat, akik kényelemben vagy fényezésben fecsérelik el vagyonukat és éveiket és másoknak is rossz példával járnak elől.

Az utazások kérdésében... véleményemmel találkozok Platón megítélésével, aki tiltotta, hogy az ifjúság utazzék, mielőtt kiforrotta volna tüzes ifjúságának minden féktelenségét és nincs meg a szükséges bölcsessége és jártassága az utazáshoz.

Évenként egyszer, amint az iskolavezetők az alsóbb iskolákat, úgy az akadémiákat a királyi vagy állami megbízottak látogassák meg és itt mindenről győződjenek meg, milyen serényen dolgoznak, hogy a tanítók és tanulók okuljanak belőle és azoknak, akik ezek közül szorgalommal leginkább kitűnnek, erényük nyilvános bizonyosságául doktori vagy mesteri koszorút adjanak.

XXXII. Az iskola egyetemes és gondosan elkészített rendje

Az egyetemes módszert ajánlom, hogy sokkal kisebb számú oktatóval sokkal nagyobb tömegeket képezzenek ki... és laposabb kiképzést nyerjenek. (a nyomdász példája)

Kétféle oktatási könyvünk lesz tehát: tárgyi ismeretekkel tanulók és útbaigazítók a tanítók számára. A tanító szavának az előadás kedvessége és világossága folytán... kell a tanulók lelkébe szívárognia és vele együtt az ismereteknek is.

Mindaz, aki iskolába kerül, vesse magát alá a közös fegyelemnek. Ennek fokozatai: állandó megfigyelés,... másodsorban korholás, ezzel azonnal visszahívhatunk az ésszerűség és az engedelmesség útjára mindenkit.

Az oktatási rendszernek rendelkeznie kell a munkának és a pihenésnek a szabályos váltakozásával, és tisztes felüdülésre megszabott időtartamokkal. Vannak évi, napi, havi és órai feladatok.

A közös oktatásra legfeljebb napi 4 órát javasolunk, ha ezek közül elhagyjuk a hetedik nap délutánját 22 órát tesz ki, évente kb. ezret... Mily sokat lehet ezen idő alatt tanítani is, tanulni is, ha mindenben módszeresen haladunk!

A tanító is, miután a dolgok lényegét eléggé kifejtette és néhány példával rámutatott az utánzás könnyűségére, követelje meg csakhamar egyesektől, hogy kövessék út azon az úton, amelyen ő járt elől és vele együtt dolgozzanak azon, hogy tanulókból tudókká is legyenek.

Az értelem szellőztetése az ismétlés, vizsgák, versenyek útján történik, mindaddig, amíg nyilvánvalóvá nem lesz, minden mélyen megtapadt benne.

XXXIII. Az egyetemes módszer gyakorlati alkalmazásának szükséges feltételei

Azt hiszem senki se lesz, aki... észre ne venné, milyen boldog is lenne a keresztény birodalmak és közügyek állapota, ha olyan alapokra helyeznők az iskolákat, amelyeket mi óhajtunk.

Bizonyos az, hogy több mint száz év óta sok panasz hangzott el az iskolák és a módszer rendezetlensége miatt... De milyen eredménnyel? Az iskolák olyanok maradtak, amilyenek voltak.

Ha valaki egyénileg vagy bármilyen iskolarészlegen bármit is megkísérelt, kevés eredményt ért el... vagy a rosszakarók gyűlölsége támadt rá, vagy pedig magától roskadt össze a fáradtságok terhe alatt, segítség híján és így minden eddigi munka kárba veszett.

... meg kell tehát találnunk azt a módszert, amellyel ...a gépezetet isten segítségével mozgásba is hozhatjuk...

Különböző akadályokat figyelhetünk meg: először is a szakemberek hiánya... alkalmas emberek, akik ezt (tervezett tananyagot) az ifjúság lelkébe tudnák önteni.

Ha mégis akadnának ilyen tanítók ...miből lehetne őket alkalmazni?

Az egész dolog sarkköve a panmetodikus tankönyvek elkészítésében rejlik.

Lármától mentes, csendes hely, könyvtár...ami ezen felül kívánatos.

Ti pedig, gyermek drága szülői, kiknek gondoskodására bízta Isten az ő legdrágább kincseit, az ő eleven kis képmásait, lelkesedjétek fel, midőn ezen üdvös tanácsok végrehajtásáról hallotok.

Kérjétek szüntelenül az Urak Urát, hogy az előrehaladás sikeres legyen. Az előljáróikat és a bölcsüket ostromoljátok könyörgésekkel, ígéretekkkel., hogy gyermekeiteket jámborul és istenfélelemben nevelve ezúton készítsétek elő az általános virágzás útját.

(Szól az ifjúság nevelőihez, a tanult emberekhez, a teológusokhoz, a közéleti vezetőkhez.)

Ha ugyanis helyesen írta ... Luther, midőn a német birodalmi városokat iskolák felállítására buzdította: „*Ahol városok, várak, emlékművek, fegyvertárak építésére egyetlen ezüstpénzt adnak, ugyanott százat kell áldozni egyetlen serdülő ifjú helyes neveltetésére, aki férfivá érve, másoknak minden jóra vezérlő vezérévé válhat. A jó és bölcs férfiú ugyanis az egész állam legbecsesebb kincse, amelyben több érték fekszik, mint a fényes palotákban, arany és ezüst halmokban, több, mint az érckapukban és vaszárakban.*”

(Sorait imával zárja.)

A kivonat szabadon használható.

Készítette: Földiné Sz. Sarolta, 2010

www.tanuljhatekonyan.hu/tanitani